

Bölüm 2

KUR'AN-I KERİM'DE BİR NEZÂİR ÖRNEĞİ OLARAK CEHENNEM ANLAMINDA KULLANILAN LAFIZLAR

Burhan ÇONKOR¹

GİRİŞ

Kur'an-ı Kerim'de bir üslup özelliği olarak aynı ya da yakın manaları ifade etmek üzere farklı kelime ve kavramlar kullanılmıştır. Vahye dayalı dinler başta olmak üzere, ahiret inancına sahip bütün dinlerde, kötülük yapan/günahkârların cezalandırılacağı mekân olan cehennem de Kur'an'da farklı şekillerde ifade edilen kavramlardandır. Cehenneme dair farklı isimlendirmeler arasında özellikle yedi isim (nâr, lezâ, hutame, saîr, sekar, cahîm, hâviye) cehennemin isimleri olarak ön plana çıkmış ve ulûmu'l-Kur'an içerisinde önemli bir yer işgal eden nezâir konusunun temel örnekleri arasında zikredilmiştir. Ancak yerleşik kanaate rağmen bu örneklendirme, iki açıdan üzerinde yeniden düşünmeyi gerekli kılmaktadır. Birincisi, ilgili lafızların anlam içerikleri ve naslardaki kullanımları itibariyle cehenneme ait isimler olup olmadığı, ikincisi de nezâir konusunda örnek olarak verilmesinin usûl ilmi açısından uygun olup olmadığıdır. Buna ilave olarak nezâir ilminde zaman içerisinde ortaya çıkan anlam kayması da ayrıca üzerinde durulması gereken bir konudur.

Bu amaçla çalışmamızda öncelikle nezâir ilminin tarihi hakkında kısaca bilgi verilerek zaman içerisinde nezâir konusunda ortaya çıkan anlayış farklılıklarına değinilmiştir. Ardından da adı geçen isimler üzerinde filolojik tahliller yapılmış, rivayetlerden de hareketle ilgili lafızların cehennemin özel isimleri olup olamayacakları üzerinde durulmuştur. Ortaya çıkan sonuçlardan hareketle yedi ismin mana ve kapsamı dikkate alınarak nezâir konusunda örnek olarak zikredilişleri, tefsir usulü açısından değerlendirilmiştir. Netice itibariyle bu çalışmada, Kur'an'da yer verilen ilgili lafızların doğru anlaşılması, dilimize tercümesi, nezâir ilmine yaklaşımdaki değişimin sonuçları ile bahsi geçen kelimelerle münasebetine dair bir bakış açısı ortaya konulmuştur.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, e-mail: bconkor@hotmail.com

olarak görülmesi gayet tabiidir. Ancak “Hak ile bâtılı birbirinden ayıran” anlamına gelen Furkân kelimesi, Kur’an anlamında kullanılmakla beraber, Kur’an’ın bir özelliğini ön plana çıkartan sıfattır ve birebir karşılığı/müteradifi değildir. Çünkü Kur’an, Allah’ın kitabının özel ismidir. Buna göre Kur’an için hangi kavram kullanılırsa kullanılsın bu kitaba işaret edilmektedir ancak dikkat çekilmek istenen nokta Kur’an yerine kullanılan kelimeye ortaya çıkmaktadır. İlgili kelimenin Kur’an olarak çevrilmesi işaret edilen şey açısından doğru ancak kastedilen mana açısından eksiktir. Kara ve siyah kelimeleri dilimizde eş anlamlı kelimeler olarak bilirse de gerçekte bu manayı ifade etmek üzere kara tabirini kullanan kimse aslında ilgili rengin daha yoğun olduğuna vurgu yapmaktadır. Dolayısıyla aynı renge işaret etmesi bakımından eş anlamlı kabul edilse de anlam farkı ve inceliği açısından müteradif değildir. Bu nedenle müteradif/eş anlamlı tabirinin izahında, dile vukûfiyet, bakış açısı ya da mevzu bahis konu hakkında mütekellim ile muhatap arasındaki bilgi düzeyi gibi konular belirleyici rol oynamaktadır.

Konumuz olan “cehennem” üzerinde örnekleme yapacak olursak, Kur’an’da ahiret azabını ifade eden pek çok kelime vardır ve hemen hemen hepsinde cehenneme işaret söz konusudur. Ne var ki bu kullanımlar cehennem kelimesinin yerine aynı anlama gelmek üzere kullanılmış müteradif kavramlar gibi anlaşılmakta ve tercümelere de bu şekilde yansıtılmaktadır. Oysa ilgili ayetlerdeki farklı kullanımlar, bağlamına uygun olarak cehenneme ait farklı özelliklere dikkat çekmekte yani temel kavram olan cehennemın sıfatları olarak manaya katkı yapmaktadır. Özetle bu kelimelerin cehennem diye tercüme ve tefsir edilmesi, kelimelerden kastedilen mananın arka planda kalmasına sebep olmaktadır. Bunun yerine ilgili kelimelerin anlamlarının ön plana çıkarılması daha doğrudur. Zira azaba dair ayetler mevzu bahis olduğunda, kastedilen yerin cehennem olduğu, muhatapın zihninde doğal olarak oluşmaktadır.

KAYNAKLAR

1. Abdülbâki, Muhammed Fuâd (1364/1945). *el-Mu’cemü’l-müfehres li elfâzi’l-Kur’âni’l-Kerim*. B.y: Dâru’l-Kütübî’l-Misriyye
2. Âlûsî, Şihâbuddîn Mahmûd (1415/1995). *Rûhu’l-meânî fi tefsiri’l-Kur’âni’l-azîm ve’s-sebi’l-mesâni*. Thk. Ali Abdülbâri Atiyye. Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye
3. Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail. *Sahîhu’l-Buhârî*. İstanbul: el-Mektebetü’l-İslâmiyye, ts.
4. Cerrahoğlu, İsmail (1998). *Tefsir Usulü*. Ankara: TDV. Yayınları
5. Cevherî, İsmail b. Hammâd (1957). *es-Sihâh Tâcu’l-luğa ve Sihâhu’l-Arabiyye*. Kâhire: Dâru’l-Kitâbî’l-Arabî
6. Çalışkan, İsmail (2017). *Tefsir Usulü*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları
7. Demirci, Muhsin (2009). *Tefsir Usulü*. İstanbul: İFAV Yayınları
8. Derviş, Muhyiddin b. Ahmed Mustafa (1415/1994). *İ’râbu’l-Kurân ve beyânühü*. Beyrut: Dâru İbn Kesîr

İlahiyat Araştırmaları II

9. *Ebü Dâvûd*, Süleyman b. el-Eşâs es-Sicistânî. *Sünen*. Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, ts.
10. Ebussuûd, Muhammed b. Mustafa. *İrşâdü'l-akli's-selim ilâ mezâyel-Kitâbi'l-Kerim*. Beyrut: Dâru İhyâ'it-türâsi'l-Arabî, t.s.
11. Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'an Dili*. I-X, sad. Komisyon. İstanbul: Azim Yayınları, ts.
12. Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed (2001). *Tehzîbü'l-lüğa*. Beyrut: Dâru İhyâ'it-türâsi'l-Arabî
13. Güven, Şahin (2004). *Kur'an'ın Anlaşılmasında Çok Anlamlılık Sorunu*. Doktora Tezi. Erciyes Üniversitesi
14. Hâzin, Alâu'd-dîn Ali b. Muhammed b. İbrâhîm (1415/1995). *Lübâbü't-te'vîl fi meâni't-tenzîl*. Beyrut: Dâru'l-Kütüb'i-İlmiyye
15. İbn Aşûr, Muhammed Tâhir (1984). *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. Tunus: y.y.
16. İbn Atiyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib (1422/2001). *el-Muharrerü'l-vecîz fi tefsiri'l-kitâbi'l-azîz*. Thk. Abdusselâm Abdüşşâfi Muhammed. Beyrut: Dâru'l-kütüb'i'l-ilmîyye
17. İbnü'l-Cevzî, Cemâluddîn Ebu'l-Ferec (1404/1984). *Nüzhetü'l-â'yüni'n-nevâzir fi 'ilmi'l-vücûh ve'n-nezâir*. Thk. Muhammed Abdulkerîm Kâzım er-Râzî. Beyrut: Muessesetü'r-Risâle
18. İbnü'l-Cevzî, Cemâluddîn Ebu'l-Ferec (1422/2001). *Zâdü'l-mesîr fi 'ilmi't-tefsir*. Thk. Abdurrezzâk el-Mehdî. Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-Arabî
19. İbn Ebî Hâtim, Abdurrahman bin Muhammed bin İdris (1419/1998). *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*. Thk. Esad Muhammed Tayyib. Suûd: Mektebetü Nezar Mustafa el-Bâz
20. İbn Kesir, İmâduddîn Ebû'l-fidâ İsmail (1414/1994). *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*. B.y.: Dâru'l-fikr
21. İbn Manzûr, Ebu'l Fadl Cemaluddin Muhammed b. Mükrim (1414/1994). *Lisânü'l-Arab*. Beyrut: Dâru Sâdir
22. Karagöz, Mustafa (2008). Vücûh ve Nezâirin Terimleşme Süreci-Nezâirin 'Eşanlamlılık' Olarak Tanımlanması Sorunu-. *bilimname* XIV/1, 7-33.
23. Kâtip Çelebi, Hâcî Halife Mustafa b. Abdillâh (1961). *Keşfü'z-zünûn an esâmi'l-kütüb-i ve'l-fünûn*. Bağdat: Mektebetü'l-Mesnâ
24. Kurtûbî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî (1384/1964). *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*. Thk. Ahmed el-Berdûni-İbrahim Atfîş. Kahire: Dâru'l-kütüb'i'l-Misriyye
25. Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed (1426/2005). *Te'vîlâtü ehli's-sünne*. Thk. Mecdî Baslum. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye
26. Mertoğlu, Mehmet Suat (2013). "Vücûh ve Nezâir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 43: 141. İstanbul: TDV Yayınları
27. Mevdûdî, Ebû'l-A'lâ (2002). *Tefhîmu'l-Kur'an*. Trc. Komisyon. İstanbul: İnsan yayınları
28. Mukâtil, b. Süleyman (2003). *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*. Thk. Ahmed Ferîd. Beyrut: Dâru'l-kütüb'i'l-ilmîyye
29. Mukâtil b. Süleyman (1432/2011). *el-Vücûh ve'n-nezâir fi'l-Kur'âni'l-azîm*. Thk. Hâtim Sâlih ed-Dâmin. Riyad: Mektebetü'r-rüşd
30. Râgîb el-İsfahânî, Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed (1412/1992). *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'an*. Thk. Safvân Adnân Dâvûdî. Dimeşk: Dâru'l-kalem
31. Râzî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Hüseyin (1420/1999). *Mefâtihu'l-ğayb- et-Tefsîru'l-kebîr*. Beyrut: Dâru İhyâ'it-türâsi'l-Arabî
32. Semerkandî, Ebu'l-Leys (1993). *Bahru'l-ulûm*. Beyrut: Dâru'l-kütüb'i'l-ilmîyye
33. Suyûtî, Ebu'l-Fadl Celâluddîn Abdurrahman (1974). *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'an*. Thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhîm. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife
34. Şevkânî, Muhammed b. Ali (1414/1994). *Fethu'l-kadir*. Beyrut: Dâru İbn Kesir
35. Taberî, Muhammed b. Cerîr (1420/1999). *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'an*. Thk. Ahmed Muhammed Şâkir. B.y.: Müessesetü'r-risâle
36. Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed (1964). *el-Câmiu's-sahîh*. Medine: Mektebetü's-selefiyye
37. Topaloğlu, Bekir (1993). "Cehennem". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 7: 227-233. İstanbul: TDV Yayınları

İlahiyat Araştırmaları II

38. Topaloğlu, Bekir (2006). "Nâr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 32: 385. İstanbul: TDV Yayınları
39. Turgut, Ali (1991). *Tefsir Usûlü ve Kaynakları*. İstanbul: İFAV Yayınları
40. Yavuz, Yusuf Şevki (1991). "Azap". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 4: 302-309. İstanbul: TDV Yayınları
41. Zebidi, Ebu'l-Feyz Murtazâ. *Tâcu'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*. B.y.: Dâru'l-hidâye, ts.
42. Zemaşşeri, Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer (1987). *el-Keşşâf an hakâiki gavâmizi't-tenzîl*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî
43. Zerkeşi, Bedreddîn Muhammed b. Abdullah (1957). *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*. Thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhîm. Beyrut: Dâru'l-Mâ'rife